CEZZAR AHMET PAŞA

(? - 1804)

VEZİR rütbesi ile Sayda Valisi... Akkâ önlerinde Napolyon Bonapart'ı yenen ve Mısır'ı kurtaran komutan... Cesaretli, iradeli, kavrayışlı, zeki bir devlet adamı... Halkın içinden çıkmış.devletinin çıkarlarına baş koymuş gözü pek bir Osmanlı...

Hangi tarihte ve nerede doğduğu bilinmez. Tarihlerde, babası ve ailesi hakkında da fazla bilgi yok... Yalnız Bosna Müslümanlarından olduğu bilinir. Konya'da kasap çıraklığı yaptığını söyleyen tarihçiler varsa da iddia belgesizdir. Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'ya kapılanarak onunla Mısır'a gittiği kesin olmakla beraber, nasıl kapılandığı, Ali Paşa'nın nasıl güvenini kazandığı malûm değildir.

CEZZAR AHMET PAŞA BUHAYRE KAŞİFLİĞİNE ATANDI

CEZZAR Ahmet Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa'dan sonra da Mısır'da kalmış ve Abdullah Bey adında bir komutana kapılanmıştır. Bu Abdullah Bey, Urban tarafından öldürülünce,Cezzar Ahmet Paşa'yı Buhayre Kaşifliği'ne atadılar. Cezzar, efendisi Abdullah Bey'in kimler tarafından ve kimlerin teşviki ile öldürüldüğünü öğrenmişti. Tertibi düzenleyen, Büyük Ali Bey idi. Cezzar, suikaste çeşitli yollardan karışmış 70 Arabın, bir gecede kellelerini uçurdu ve uçurduğu kelleleri Büyük Ali Bey'e gönderdi! Korkunç bir intikamdı bu!.. Cezzar'ın bu intikamını görenler, dehşete düştüler ve kendisine "Cezzar", yani kasap, kan dökücü anlamına gelen bir isim taktılar. Ahmet Paşa bu ürkütücü ismi hayatının sonuna kadar taşıdı. Kendisine, böyle söylendiği için kızıp kızmadığını soran bir dostuna: "Ne kızayım, —demişti— bana bunca iyiliği, devletime bunca hizmeti geçmiş Abdullah Bey gibi bir adamın intikamını aldığım için 'Cezzar' diyorlarsa, bu benim için şereftir."

Cezzar, Büyük Ali Bey'in intikam alacağından çekiniyordu. Nitekim bazı haberler de almıştı. İstanbul'a döndü ve bir süre kendisini unutturdu.

Aradan biraz zaman geçince, Şam Valisi Osman Paşa'ya kapılandı. O sıralar, Tahir Ömer, Zeydan ve Şahap aileleri, Suriye'de devletin başına gaile açmışlardı. Bu ayaklanmaları bastırmak görevi, Cezzar Ahmet Paşa'ya verildi. Bu, çeşitli yönleriyle çapraşık konuyu Ahmet Paşa kısa bir sürede halletti, kan dökmeden işin içinden çıkmanın yolunu buldu. Bunun üzerine İstanbul, kendisine önce Beylerbeyi, sonra da vezirlik rütbesi vererek Sayda Valiliği'ne tayin etti. Cezzar Ahmet Paşa'nın yıldızı parlamaya başlamıştı (1776).

CEZZAR AKKA KALESİ'NDE SIMSIKI DURMUŞTU

SURİYE'de güvenliği sağlayan Ahmet Paşa, bir süre sonra, Hac Emirliği ile Şam Valiliği'ne getirildi (1785). Fakat Cezzar, Şam'da oturmuyor, kendisi için daha güvenli saydığı Akkâ Kalesi'nde yaşıyordu. Bir yandan devlet işlerini yürütürken, bir yandan da askerleriyle iç içe yaşıyor, onların talım ve terbiyeleriyle yakından ilgileniyordu.

Ahmet Paşa, birkaç kez Şam ve Sayda valiliklerini şahsında birleştirmiş ve Suriye'nin tek hâkimi haline gelmiştir. Onun gözünde en önemli iş, Osmanlı devletinin bekâsı idi. Bu yüzden, mahallî gerçeklere uymayan saray emirlerini bile dinlemiyor, bildiği gibi hareket ediyordu. Emirleri uygulamadığını öğrenen İstanbul, kendisini valilikten alıyor, fakat Cezzar'ın haklı olduğu anlaşılınca da, tekrar eski görevine atıyordu.

Napolyon Bonapart, 1798'de Mısır'ı işgal edince, Cezzar Ahmet Paşa'ya, Trablus, Şam ve Kudüs valilikleri de verilerek Napolyon'u durdurması emredildi. Üçüncü Selim, Cezzar'ı takviye için İstanbul'dan 3000 kadar Nizam-ı Cedid askeri göndermişti. İngiliz donanmasıda Napolyon'u Akdeniz'de sıkıştırmış bulunuyordu. Bu yardımlar gelene kadar Cezzar, Akkâ Kalesi'nde sımsıkı durmuş, Napolyon'un askerlerine bir adım bile attırmamıştı.

Savaşta talihinin döndüğünü farkeden Napolyon, Cezzar Ahmet Paşa'ya anlaşma teklifinde bulundu. Cezzar, birçok kereler tekrarlanan bu teklifleri reddetti.Napolyon'un ordusu, Cezzar'ı eninde sonunda yeneceğini hesaplamakta idi. Fakat Cezzar'ın 3000 kişilik Nizam-ı Cedid birliği ile kaleden çıkması ve kendi askerinin de yardımı ile düşman hatlarını parça parça etmesi, savaşın kaderini tayin etti. İngiliz donanması da kıyı boyunca Fransız kuvvetlerini top ateşine tutuyor ve iki ateş arasında kalan Napolyon'un askerleri, bozgun halinde Mısır'a kaçıyorlardı.

CEZZAR, SARAYIN GÜVENDİĞİ KOMUTANLAR ARASINA KATILDI

ZAFER haberi, İstanbul'da büyük şenliklere yol açtı. Cezzar'ın adı ve kazandığı zafer, bütün Osmanlı ülkesinde duyuldu. Artık, Mısır seferine kendisinin memur edilmesini beklemekteydi.

Fakat bu sırada Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Mısır seferi seraskerliğine tayin edilmesi, Cezzar'ı hayal kırıklığına uğrattı. Bu yüzden, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya gerekli yardımları zamanında yapmadığı söylenir. Bununla beraber Cezzar, sarayın güvendiği komutanlar arasına katılmıştı. O sırada başkaldıran Hicaz Vahabileri'nin tenkili, Cezzar Ahmet Paşa'ya verildi.

Cezzar, sefer hazırlıklarını sürdürürken, hastalandı. Bu yüzden Süleyman Paşa'yı kendisinin yerine gönderdi. 70 yaşını geçmiş olduğu bu yılda (1804) yakalandığı hastalıktan şifa bulamayarak öldü.

RESMİ ARKA SAYFADA

CEZZAR AHMET PAŞA

MUSTAFA REŞİT PAŞA

(1800-1858)

OSMANLI devletinin yenileşme ve Batı'ya yaklaşma döneminin yetiştirdiği büyük devlet adamlarından biri... Osmanlı diplomasisine yeni ufuklar getiren bir diplomat... Büyük Reşit Paşa, 1800 yılında İstanbul'da doğdu. Tanzimat Fermanı'nı kaleme alan ve bizim ilk anayasamızın temellerini atan devlet adamımız olduğu için, Büyük Reşit Paşa diye anılır.

Reşit Paşa, bürokrat bir aileden gelir. Babası, Enderun yetiştirmelerinden Mustafa Efendi'dir. Enişteşi, Sadrazam Ispartalı Ali Paşa idi. Reşit Paşa'nın yetişmesini de enişteşi Ali Paşa üstlenmiştir. Arapça, Farsça, Fransızca öğrendi. Zamanın bilginlerinden dersler aldı. Daha çok genç yaşta, enişteşiyle birlikte Mora'ya gitti; Yunan isyanının iç yüzünü, Avrupa devletlerinin Osmanlı devletinin içişlerine nasıl karıştıklarını yerinde gördü. Bu içler acısı perişanlık, genç adamın kafasında yepyeni düşüncelerin doğmasına yol açtı.

OSMANLI DEVLETİ DIŞ MÜDAHALELERİN GÖBEĞİNDE YAŞIYORDU

İSTANBUL'a döndüğü zaman, Hariciye Nazırı Pertev Paşa ile görüşürken söyledikleri, Nazırın dikkatini çekti. Olağanüstü bir gözlem gücü vardı ve gözlemlerden hareket ederek çözüme gidebiliyordu. Pertev Paşa, Padişah II. Mahmut ile görüşürken, bu genç yetenekten bahsetti. II. Mahmut, yepyeni bir Osmanlı devleti kurmak, Batı'nın gelişmelerini ülkesine getirerek devletini geliştirmek istiyordu. Mustafa Reşit Bey'le görüştü ve kendisinde aradığı vasıfların bulunduğunu anlamakta gecikmedi.

Bir ara, devletine baş kaldırır gibi olan Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile yapılan müzakerelerde bulundu. Mısır meselesinin hangi etkenlerin altında geliştiğini farketmekte gecikmedi. Osmanlı devleti, dış müdahalelerin göbeğinde yaşıyordu. Bu dönemde adı, hem Osmanlı sınırları içinde, hem Avrupa'da "iyi diplomat" olarak duyulmuştu.

Önce Londra Büyükelçisi oldu. Bu elçilikte gösterdiği başarı üzerine, Dışişleri Bakanlığı'na getirildi. Bu sırada, yenilik taraftarı II. Mahmut ölmüştü (1839).

Taht'a İkinci Mahmud'un 17 yaşındaki oğlu Abdülmecit çıkmıştı. Genç padişahı tutucu bir çevre, babasının başlattığı yenilik hareketlerinden caydırmaya çalışıyordu. Yenilik taraftarı bilinen Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'yı da bir kenara itmek istiyorlardı. Oysa Reşit Paşa, devletinin ve dünyanın durumunu çok iyi görüyordu. İmparatorluk, düşmanla çevrelenmişti. Bunlardan bir bölümü ile anlaşıp öteki bölümüne karşı direnmekten başka çıkar yol yoktu. Fransa ve İngiltere'yi, Rusya'ya karşı kullanarak bir denge yaratmak, bu sükûndan faydalanıp bazı Batı toplum kuruluşlarını Osmanlı devletine getirerek modern bir devlet olmak, tek çıkar yoldu.

REŞİT PAŞA SADRAZAM OLDU

GENÇ Padişah, doğru fikirlerin Reşit Paşa'dan geldiğini farketmekte gecikmedi. Kendi isteği ile, o güne kadar elinde tuttuğu bazı haklarından vazgeçerek, Reşit Paşa'nın kaleme aldığı "Tanzimat Fermanı"nı imza etmekte tereddüt etmedi. Böylece, tanzimat dönemi başlatılmış oldu. Reşit Paşa da Sadrazam olmuştu.

Reşit Paşa'nın ilk işi, Mısır meselesinin halli olmuştur. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Osmanlı'ya başkaldırmış, orduları Kütahya önlerine kadar ilerlemişti. Üstelik Türk donanması, Kaptan-ı Derya Ahmet Fevzi Paşa eliyle Mısır'a götürülüp Kavalalı'ya teslim edilmişti. Fransızlar, Kavalalı'yı arkalıyorlardı. Reşit Paşa, İngiltere'yi, Hindistan yolunun tehlikede olduğuna ikna etti ve İngilizler, savaş tehdidi ile Fransa'yı, Mısır işine karışmaktan alıkoydular. Bundan yararlanan Reşit Paşa, Mısır kuvvetlerini Beyrut civarında perişan etti. Mısır'ı barışa zorladı. Kavalalı, kendisine iltica eden Osmanlı donanmasını geri verdi ve böylece Mısır meselesi hâlledilmiş oldu.

Reşit Paşa, çeşitli aralıklarla 5 kere Sadrazam olmuştur. Sadrazam olmadığı zamanlarda da çoğu zaman Hariciye Nazırı olarak kabinede bulunuyordu. Onun en büyük eseri, kaleme alıp genç hükümdara imzalatmaya muvaffak olduğu "Tanzimat Fermanı"dır. Tanzimat Fermanı Osmanlı devletinin ilk yazılı anayasasıdır. Bu anayasa ile vatandaşın ana hakları, devletin teminatı altına alınıyordu.

KANUN ÖNÜNDE HERKESE EŞİTLİK TANINDI

BU fermana göre, mahkeme kararı olmaksızın, hiçbir vatandaşın hayatına dokunulamayacak, ne padişah, ne sadrazam, "hikmet-i hükümet" mazereti ile hiç kimsenin öldürülmesini emredemeyecekti. Teba arasında eşitlik kuruluyordu. Kanun önünde herkes müsavi idi. Vatandaşa angarya yaptırılmayacak, kanunsuz vergi alınamayacak, mülkiyet hakkı, devletin teminatı altında olacaktı.

Din, ırk, mezhep farkları da kaldırılmıştı. Sokaklarda papazlarla hocalar sarmaş dolaş oluyorlar, her ırktan insanlar, adalet önünde eşit saygı görüyorlardı.

Mustafa Reşit Paşa, 1858 yılında, daha çok genç sayılacak bir yaşta öldü. Zamanında çok değerli devlet adamları, sanat adamları yetiştirmiştir. Türk sadrazamlarının en büyüklerinden biri sayılır.

RESMİ ARKA SAYFADA

MUSTAFA REŞİT PAŞA

AHMET CEVDET PAŞA

(1822-1895)

OSMANLI devlet felsefesini en iyi kavramış ve eserlerine yansıtmış bir tarihçi... Devletine sadakatle hizmet etmiş bir devlet adamı... Mecelle'yi kaleme alarak İslâm hukukunu sağlam bir dille kitaplaştıran bir bilgin... Doğru bildiklerini, her şeye rağmen söyleyen, yazan bir Osmanlı... Sistemi olmayan filezof!..

Cevdet Paşa, şimdi sınırlarımız dışında kalan Lofça kasabasında dünyaya geldi. Hacı İsmail Ağa'nın oğludur. Lofça'da mahalle mektebinden sonra, öğretimini daha iyi yapabilmek için, 1839'da İstanbul'a gelerek medreseye girmiştir. Medresiyi bitirip müderris olduktan sonra, Farsça ve Fransızca öğrendi. Matematik, felsefe, kozmografya bilimleri üzerinde çalıştı, kendisini yetiştirdi.

FEHİM EFENDİ KENDİSİNE «CEVDET» TAKMA ADINI VERDİ

CEVDET Paşa, bilim adamı olarak yetişmek istiyordu. Fakat çevresi politikacılarla dolu idi. Çoğu yetenekli insanın denediği gibi, şiirler yazmaya başladı. Yazdığı şiirleri kendisine gösterdiği Fehim Efendi, kendisine "Cevdet" takma adını verdi. O zamana kadar Ahmet olan Cevdet Paşa, ondan sonra Ahmet Cevdet oldu.

Ahmet Cevdet Efendi, zamanının en ünlü kişileri olan Büyük Reşit Paşa, Ali ve Fuat paşalarla tanıştı. Reşit Paşa'nın yanında geçirdiği 15 yıl, her bakımdan gelişmesine yardım etmiştir. Bu dönemde Ahmet Cevdet Efendi, idare ve politika hayatına kaymaya başladı. İlk görevi, Bükreş'te bulunan Fuat Bey (Paşa)'in yanında yardımcılık oldu. Bükreş dönüşü Fuat Bey'le birlikte Bursa'ya geldiler ve burada bir süre dinlendiler. Kaldıkları kısa süre içinde, "Kavaid-i Osmaniye" adlı sir eseri ortaya koymuşlardı. Bu Osmanlı dilinin grameri, bundan sonra yazılan bütün gramerlere kaynaklık ve örneklik etmiştir.

"Darülmuallimîn" okuluna müdür atandı. Aynı zamanda "Maarif Meclisi" üyeliğine getirildi. Özellikle bu meclisin derlenip toparlanmasına çalıştı ve çalışmalarıyla dikkatleri üzerinde topladı. Özellikle, Maarif Meclisi üyesi olarak "Encümen-i Daniş"in kurulmasında büyük emeği geçti ve bu encümene üye seçildi.

Encümenin kurulması sebebi, tarihimizi derleyip toplamak, sanat hayatımızı düzenleyip canlandırmak gibi işler idi. Encümen, Ahmet Cevdet Efendi'ye 1774-1826 yılları arasındaki olayları yazmak görevini verdi. Önceleri, bu eser, birlikte yazılacaktı. Fakat öteki üyelerin kaytarmaları nedeniyle Ahmet Cevdet Efendi'ye bırakıldı. Bugün Cevdet Tarihi adıyla bildiğimiz 12 ciltlik eser bu çalışmaların sonucudur.

HALEP VE BURSA VALİLİĞİ DE YAPTI

AHMET Cevdet Efendi'nin, İbni Haldun'un tarih felsefesine ve Naima'nın bu felsefeye bağlı görüşüne önem vererek, yazdığı tarih, yalnız belli bir çağın sağlam belgelere bağlı tarih çalışması değil, aynı zamanda Osmanlı devlet felsefesinin çeşitli devlet adamları elinde nasıl uygulandığının çok dikkatli bir açıklamasıdır. Batı toplumları ile Doğu toplumlarının birbirinden farklı toplumlar olduğu, Cevdet Paşa'dan önce de fark edilmiş ise de, Cevdet Paşa, bu farkın, sınıflı toplumdan geldiğini açıklayan ilk fikir adamımız olmuştur.

Cevdet Paşa, Kırım Savaşı sırasında üç cildini tamamladığı tarihini padişaha sunmuş ve Saray Vakanüvisliği'ne atanmıştır (2 şubat 1855). Bu görev üstünde kalmak şartıyla önce "Meclis-i Ali-i Tanzimat"a üye atanmış, sonradan Meclis-i Vâlâ"ya üye olmuştur. Cevdet Paşa, her gönderildiği yerde iyi hizmet veren bir insandı. İşkodra karışıklıklarının bastırılması, Kozan İsyanı'nın söndürülmesi, Bosna - Hersek müfettişliği gibi önemli görevlerde başarı ile iş gördükten sonra, 1868'de Adliye Nazırlığı'na getirilmiş ve kendisine paşalık tevcih edilmiştir. Bir ara Halep ve Bursa valiliği de yapmıştır. Cevdet Paşa, üç defa Maarif Nazırı, 5 defa Adliye, 2 defa Evkaf, birer defa Dahiliye, Ticaret ve Ziraat nazırlığı yapmıştır. Ayrıca, Şûrayıdevlet Reisliği'nde de bulundu. Bunca hizmet sırasında, eser vermeyi ihmal etmemiş, 12 ciltlik Cevdet Tarihi'nden başka, dinlerin ve peygamberlerin tarihini "Kısas-ı Enbiya" adı altında yazıp yayınlamıştır.

AHMET CEVDET PAŞA «MECELLE» ADLI DEV BİR ESER YAZDI

EN son olarak "Meclis-i Has" üyeliğine getirildi ve burada ölünceye kadar bilimsel çalışmalarını sürdürdü (25 mayıs 1895). "Tezakir-i Cevdet" tarih çalışmaları sırasında tuttuğu notlar olup, bunlar yeniden gözden geçirilmiş ve tasnif edilerek 4 cilt halinde yayınlanmıştır. Bunlar daha çok tanzimat döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun toplum yapısını belirleyen notlardır. "Maruzat" II. Abdülhamit'e sunduğu bilgileri içerir. Son zamanlarda tamamı yayınlanmıştır. Baş eserlerinden biri de "Mecelle"dir. Sağlam bir dille kaleme alınan İslâm hukukunun Medenî Kanun'a karşılık olan bölümü, Cevdet Paşa'nın en büyük eserlerinden biri sayılır. 50 yıl kadar Osmanlı ülkesinde ve Medenî Kanun yayınlanana kadar Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinde kanun olarak uygulanmıştır.

Mecellu'nin bazı düsturları bugün de hukukumuzda yaşamaktadır. "Mani zail olunca, memnu avdet eder", "Bir işten maksat ne ise, hüküm ona göredir", "Alması memnu olan bir şeyin vermesi dahi memnudur", "Kişi, ikrarıyla ilzam olunur", "Sakite bir söz isnat olunmaz", "Zan ile yakîn (tam bilme) hasıl olmaz."

RESMİ ARKA SAYFADA

AHMET CEVDET PAŞA

MİTHAT PAŞA

(1822-1884)

İSTANBUL'da doğdu. Babası, Hacı Eşref Efendi'dir. Çevresinden okuma yazmayı öğrendi. Asıl adı Ahmet Şefik'tir. 10 yaşında Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, dinî bilgilerini almıştı. Güzel okunaklı bir yazısı vardı, üstelik hızlı yazmasını beceriyordu. Babıâli Divan Kalemi'ne girdi. Kalemde, Farsça, Arapça bilenler vardı. Onlardan dersler aldı ve dil bilgisini ilerletti. Arkadaşları kendisine Mithat ismini verdiler. Bundan sonra bu isimle tanınmıştır. Bir münasebetle Koca Reşit Paşa'nın huzuruna çıkınca, Paşa'nın dikkatini çekti. Paşa kendisine Arapça ve Farsça'dan başka, Fransızca dersleri de almasını tavsiye etti. Bu sefer Fransızca'ya başladı ve kısa bir zamanda bu dilde bir hayli ilerledi.

MİTHAT PAŞA 39 YAŞINDA «ISLAHHANE» AÇTI

YİRMİ yaşından yirmi altı yaşına kadar kâtiplik görevi ile Şam'da, Sayda'da, Konya ve Kastamonu'da bulundu. İstanbul'a dönünce, Reşit, Ali ve Mütercim Rüştü paşaların başkanlıklarında kurulan heyetlerde tutanak kâtipliği yaptı. Zekâsı ve becerikliliği ile bu paşaların dikkatlerini çekti. Kendisini, Fransızca'yı ilerletmek ve Batı memleketlerini yakından tanımasını sağlamak için Avrupa'ya gönderdiler. Londra, Paris, Belçika ve Viyana'yı gördü. Batı toplumlarının örgütlenmesi dikkatini çekmişti. 6 ay süren bu gezisinden sonra İstanbul'a döndüğü zaman, Yusuf Kâmil Paşa'nın başkanlığındaki kabinenin başkâtipliğine getirildi.

1861'de 39 yaşında iken, kendisine vezir rütbesi verildi ve Niş vilayetine vali gönderildi. Avrupa gezisi sırasında gördüklerini uygulayabileceği bir yere gelmişti. Önce, halkı rahatsız eden eşkıyaları kısa bir sürede yok etti. Yollar açtırdı. Sulama kanalları yaptırdı. Kimsesiz çocuklar için "Islahhane"ler açtı. Bu çalışmaları İstanbul'a yansıyor ve takdir topluyordu. Fuat ve Âli paşalar, ondan daha da yararlanmak için, Silistre, Vidin, Niş vilayetlerini Tuna vilayeti adı altında birleştirerek başına Mithat Paşa'yı getirdiler. Geniş yetkileri vardı. Burada da yollar, sulama kanalları, ıslahhaneler yaptı. Belediye teşkilâtını modernleştirdi ve Ziraat Bankası'nı kurdu.

Buradan, önce İstanbul'da Şûra-yı Devlet Başkanlığı'na, oradan da Bağdat valiliğine atandı 1869) Tuna vilayetinde yaptığı icraatını orada da tekrarladı. Fakat Sadaret makamına gelen Mahmut Şevket Paşa, icraatı ile sarayda büyük yankılar yapan Mithat Paşa'nın muvaffak olmasını istemiyordu. Çeşitli yollarla valisini iş yapamaz hale getirdi. Bunun üzerine Mithat Paşa, Bağdat Valiliği'nden istifa ederek İstanbul'a döndü.

MİTHAT PAŞA'NIN İLK SADRAZAMLIĞI 3.5 AY SÜRDÜ

ANCAK, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, Mithat Paşa'nın İstanbul'da bulunmasını, mevkii açısından tehlikeli gördü ve kendisini Edirne valiliğine tayin etti. Mithat Paşa, vilayetine hareket etmeden, usul gereği, sarayda Padişah Abdülaziz'e bir veda ziyareti yaptı. Abdülaziz, bu gittiği vilayeti mamureye çeviren Paşa'yı beğendi. Hele Mahmut Nedim Paşa hakkındaki düşüncelerini korkusuz, pervasız söylemesi, büsbütün hoşuna gitti. Ertesi günü, Mahmut Nedim Paşa'dan mührünü aldırdı ve Mithat Paşa'yı sadrazam yaptı.

Mithat Paşa'nın sadrazamlığı uzun sürmedi. Mahmut Nedim Paşa'nın, gözboyamak için şişirdiği bütçeyi gerçek rakkamlarıyla padişaha sununca, devlet giderlerinin gelirlerinden çok olduğu ortaya çıktı. Saray tahsisatlarının kısılması gerekiyordu. Ayrıca Mithat Paşa, kendi düşüncesine uygun bir dış politika izlemekte idi. 31 temmuz 1872'de oturduğu sadrazam koltuğundan, 18 ekim 1872'de indirildi. Devletin başında, sadece üç aya yakın bir zaman kalabilmişti.

Ahkâm-ı Adliye Meclisi Reisliği, Selânik valiliğinde bulunduktan sonra, Mütercim Rüştü Paşa kabinesine, bir çeşit devlet bakanı demek olan "Sandalyasız Nazır" olarak getirildi. Osmanlı ülkesi, özellikle İstanbul kaynıyordu. İmparatorluk ıslahat hareketlerine muhtaçtı. Bürokrasinin bir kanadı meşrutiyetin kurtarıcı olacağına inanmıştı. Bunların içinde Mithat Paşa da vardı. Nitekim, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa ile, Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Harbiye Komutanı Süleyman paşalar da tıpkı Mithat Paşa gibi düşünüyorlardı. Mithat Paşa, Hüseyin Avni Paşa, Mütercim Rüştü Paşa, Şeyhülislâm Hayrullah Efendi ile anlaştılar ve Abdülaziz'i taht'tan indirdiler. Yerine 5. Murad geldi (30 mayıs 1875).

Fakat 5. Murad bir ruh hastası idi. Kısa bir sürede bu padişahla iş görmenin mümkün olamayacağı ortaya çıktı. Bu sefer Mithat ve Rüştü paşalar, Şehzade 2. Abdülhamit'le görüştüler ve kendisinden meşrutiyeti ilân edeceği vaadini aldıktan sonra, 5. Murad hâl edildi ve yerine 2'nci Abdülhamit geldi (1876).

MİTHAT PAŞA ABDÜLHAMİT İLE İHTİLAFA DÜŞTÜ

MİTHAT Paşa, ikinci defa sadrazam oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Kanun-i Esasi'si hazırlandı ve ilân edildi. Meclis toplandı. Kısa bir sürede Abdülhamit'le Mithat Paşa ihtilafa düştüler. Abdülhamit, "Kanun-i Esasi"nin kendisine verdiği "sürgün" hakkını kullanarak Mithat Paşa'yı memleket dışına çıkardı. Mithat Paşa, bir süre Avrupa'da kaldı. Tekrar memlekete çağrıldı, önce Suriye Valiliğine, sonra da İzmir Valiliğine getirildi. İzmir Valisi iken, tutuklanacağını haber aldığı için, Fransız Konsoloshanesi'ne iltica etti. Fakat Padişah'ın ısrarı üzerine İstanbul'a getirildi. Padişah Abdülaziz'in katli ile suçlanıyordu.

Yıldız'da kurulan bir mahkemede idama mahkûm edildi. Padişah bu mahkûmiyeti ömürboyu hapse çevirdi ve Taif'e sürgün etti. 7 mayıs 1884'te boğularak öldürülmüştür.

RESMİ ARKA SAYFADA

MİTHAT PAŞA

AHMET VEFİK PAŞA

(1823-1891)

BATI kültürü ile Doğu kültürünü dengeli olarak kafasına sindirmiş pratik bir diplomat, becerikli bir devlet ve idare adamı, güçlü yazar, faziletli bir insandır.

Hayatına baktığımız zaman, onu, bir diplomat ve devlet adamı olarak görürüz: Vali, büyükelçi, bakan, başbakan, meclis başkanı....Bütün görevleri düşüncesi doğrultusunda yürütmüş, yönetimle ters düştüğü zaman, ya istifa etmiş, ya azledilmiştir, fakat düşüncelerinden ödün vermeğe yanaşmamıştır.

TÜRKÇE'NİN ZENGİN BİR DİL OLDUĞUNU KANITLAMAYA ÇALIŞTI

İNANCINA baktığımız zaman, sağlam bir Türk ve Türkçü'dür. Türk milletinin büyük ve soylu bir millet olduğuna, zengin bir dil ve tarihe sahip bulunduğuna inanıyordu. "Etrak-i bi idrak" (akılsız Türk) sözünün aydınlar arasında itibar gördüğü o günlerde, Türkçenin zengın bir dil olduğunu ispatlamak için "Lehçe-i Osmanî"yi yazmış, Türk tarihinin zenginliğini ortaya koymak için de "Şecere-i Türk", "Tarih-î Hikmet", "Fezleke-î Tarih-î Osmanî" gibi eserler kaleme almış ve dilimize çevirmiştir.

Öteki eserlerine döndüğümüz zaman, bambaşka bir kişiliği ile karşılaşırız: Tiyatro aşkı... ve aslını aratmayan, bazan aşan tiyatro eserleri adaptasyonları. Moliér'den, çeviri ve adaptasyon olmak üzere 16 birbirinden güzel piyes, Ahmet Vefik Paşa'nın kaleminden Türkçeye kazandırılmıştır.

3 Haziran 1823'de İstanbul'da doğdu. Sarayda, sürekli hizmet vermiş bir aileden geliyordu. Dedesi, Divan-ı Hümayûn tercümanlarından Yahya Naci Efendi. Babası, hariciye memurlarından Ruhiddin Efendi'dir. Yabancı bilim adamlarının öğretmenlik ettiği, "Mühendishan-î Berr-i Hûmayûn" okuluna yazılmış, fakat bu okulu bitiremeden, babasının Paris'te görev alması üzerine, "St. Louis" lisesinde okumasını sürdürmüştür.Fransızca Latince veYunanca'yıParis'te, İngilizce'yi Londra'da öğrendi. Ayrıca, Arapça, Farsça, Rumca , Almanca da biliyordu.

Babası ile İstanbul'a dönünce, (1837) Babıâli tercüme bürosuna memur oldu. Elçilik kâtibi olarak Londra'ya gönderildi. (1840). Burada, İngiliz Tiyatrosunu inceledi, araştırmalar yaptı. 1851'de Tahran elçiliğine tayin edildi.

Üçüncü Napolyon'la olaylı geçen Paris elçilik yılları vardır. Bir gün Napolyon, Ahmet Vefik Paşa'ya:"Devletiniz çöküyor, ben çatırtılarını buradan duyuyorum" deyince, devletine toz kondurmayan hazır-cevap Vefik Paşa, duraksamadan karşılık vermiş:"Aman Majesteleri, İstanbul çok uzaktadır, yanılmış olabilirsiniz. Fakat ben çatırtıları çok yakından, tahtınızın çevresinden işitiyorum!"

Bir süre sonra Üçüncü Napolyon, Almanlara Sedan'da yenilince, Vefik Paşa'nın olayları doğru değerlendirdiği ortaya çıkmış.

BURSA VALİLİĞİ SIRASINDA BÜYÜK BİR İMAR HAREKETİNE GİRİŞTİ

VEFİK Paşa, Paris elçiliğinden azledildi. Bir süre sonra Evkaf Nazırı oldu. (1862). Üniversitede tarih ve felsefe okuttu. Azledildi. Maarif Nazırı oldu, azledildi. Sadaret müsteşarı oldu, azledildi. 1877'ye kadar köşesine çekilip "Lehçe-î Osmanî"nin birinci cildini bitirdi ve yayınladı. 27 Mart 1877 tarihinde açılan ilk Mebusan Meclisi başkanlığına seçildi. Ayni yıl, sırası ile. Edirne valiliği, Ayan azalığı, Maarif nazırlığı yaptı. 4 Şubat 1878'de Başvekil unvanı ile sadrazam oldu. 1879 şubatında, Bursa valiliğine tayin edildi.

Bursa'da, dört yıla yakın bir zaman valilik etti. Burada bir tiyatro kurdu. İstanbul'dan tanınmış oyuncular getirtti. Bütün memurları, (müftü dahil) tiyatroya abone ettirdi. Molier'den çevirdiği ve adapte ettiği piyeslerini burada oynattı. Kahvelerde rastladığı işsiz güçsüzleri bastonu ile kovalıyor, tiyatroya getiriyordu.

Bursa valiliği sırasında büyük imar hareketlerine girişti. Bugün de Atatürk Caddesi ve İnönü Caddesi adı ile kullanılan caddeleri açtırdı. Vilâyet kitaplığını kurdu. Yol açarken, yol üstüne düşen yatırları bir gecede kaldırıyor, ertesi gün, Bursalıların hoşnutsuzluklarını görünce de "Erenlerin ruhuna bir Fatiha okuyup duada, yol açmak istediğimi söyledim. Bursalıları seviyormuş, gördüğünüz gibi gece, yolun kenarına kendi kendine çekilmiş! Evliya diye ben buna derim!" diye gerekçeler söylüyormuş...

Bursa valisi iken, ikinci defa başvekilliğe (sadrazamlığa) tayin edildi. Fakat bu son başvekilliğinde sadece 3 gün kalabilmiştir, yine görevinden uzaklaştırıldı. Bundan sonra, Rumelihisarı'ndaki yalısına çekildi. Memuriyetleri sırasında başlayıp yarım bıraktığı kitaplarını tamamladı, yeni kitaplar yazdı ve 1 nisan 1891'de öldü.

Varlıklı bir aileden gelen ve bütün hayatını devletin en yüksek mevkilerinde geçiren Ahmet Vefik Paşa'nın varislerine, harap bir yalı ile bir sürü borç bırakması, çok dikkate değer bir olaydır. Maddeye hiçbir zaman değer vermemiş, bütün hayatını, Türk milletinin manevî dünyasını kurma yolunda harcamıştır.

TÜRK UYANIŞ TARİHİ'NİN EN BÜYÜK SİMALARINDAN BİRİYDİ

BİLGİLİ idi, fikirde olduğu kadar, maddede de namuslu idi. Zeki ve hazırcevaptı. Türk soyunun ve tarihinin faziletine inanıyordu. Bu karakteri ve inançları içinde yaşayıp öldü. Türk uyanış tarihinin en büyük simalarından biridir. Fuat Paşa Ahmet Vefik Paşa'nın değerini ve sık sık büyük makamlara tayin edilmesi ve ardından da azledilmesini anlatırken şöyle diyor:

"Ahmet Vefik Paşa, binektaşı büyüklüğünde bir cevahirdir. Onu, ne yüzük yapıp parmağınıza takabilirsiniz, ne sokakta kalmasına razı olabilirsiniz. Ölçüleri, zamana uymadı."

Ahmet Vefik Paşa'nın ölçüleri belki zamana uymadı ama, daha sonraki zamanlara fikirleri ve eserleri ile ışık tuttu, yol gösterdi.

RESMİ ARKA SAYFADA

AHMET VEFİK PAŞA

HACI ARİF BEY

(1831-1885)

TÜRK musikisinin "Fuzulî"si!.. Fuzulî, şiirde, nasıl ince, nasıl usta, nasıl yürekli, nasıl âşıksa, Hacı Hacı Arif Bey de Türk musikisinde öyle ince, oyle yürekli, öyle usta, öyle âşıktır. Fuzulî, nasıl gazel formunda en yüksek eserlerini vermişse, Arif Bey de "şarkı" formunda en ulaşılmaz eserlerini verdi. Biri Osmanlı İmparatorluğu'nun haşmet devrinde, biri, gevşeyip dağılma döneminde, sanatın erişilmez zirvelerine ulaştılar! Hacı Arif Bey'in, kendisini bunca hatırlatan Fuzulî'den bir gazel olsun bestelememiş oluşu, şaşılacak işlerden biridir!.

1831 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmet Arif, babası, Şer'i Mahkeme Kâtibi Ebubekir Efendidir. İlkokul çağında, sesinin güzelliği ile dikkati çekmiş, okulun, "İlâhici Başısı" olmuştur. Hoş bir rastlantı, Bestekâr Eyüplü Mehmet Bey, komşuları idi. Bu yetenekli genci hemen fark etti. Mehmet Arif'e ders verdi, yetiştirdi, sanat çevrelerine sokup tanıttı. "Mızıka-i Humayun"a girdiği zaman, sadece 13 yaşındaydı. Eyüplü Mehmet Bey, bu komşu çocuğunun yeteneğine ve geleceğine inanmıştı. Onu, İsmail Dede Efendinin konağına götürdü ve sesini dinletti. İsmail Dede, Mehmet Arif'in icrasına hayran olmuştu. Hocasını tebrik etti ve yetişmesine özen gösterilmesini salık verdi.

MEHMET ARİF'İN BESTELERİNE TUTUCU ÇEVRELER KARŞI ÇIKTI

MEHMET Arif, hocasından 30 fasıl, yani, 120 beste ve semaî öğrendikten sonra, zamanın diğer bir ünlü hocası, Haşim Bey'den ders almaya başladı. Artık bestelerinde yeni melodiler, icrasında yeni bir üslûp gelişiyordu. Tutucu çevreler, bundan hoşlanmadı. Onlara göre, Türk sanat musikisi, tantanasını ve ağırbaşlılığını yitiriyor, bu Mehmet Arif denen gencin besteleri ve icrası, musikiyi ayağa düşürüyordu.

Bu dönemde, genç bestekârı, Padişah Abdülmecit arkaladı. Abdülmecit de, babası 2. Mahmut gibi, musikimizi seviyor ve yaratmak istediği yeni çağın, yeni bir sanat anlayışı temellerine oturmasını hevesle karşılıyordu. Arif Bey, böylece, tutucuların yaratmak istediği çemberi kırdı ve eserlerini birbiri ardından vermeye devam etti. Padişah da şiir yazıyor, musiki seviyor ve Arif Bey'i beğeniyordu. Bestekârı, Saraya Mabeyinci olarak aldı.

Şöhretin bu merdivenlerine ulaştığı zaman Arif Bey, sadece 20 yaşındaydı. Gençti, uzunca boylu idi, güzel bir yüzü, kibar tavırları vardı. Zekâsı ve ender rastlanan hafızası ile herkesin saygısını kazanıyordu. Kendisine pek yakışan bir sakal koyuvermiş ve "Bey" unvanını almıştı. Kolay beste yapıyor, Padişah Abdülaziz'in kendisine verdiği şiirleri, bazen yedi ayrı makamdan besteleyecek kadar ustalık ve ilham bolluğu gösteriyordu. Hele, Davudi sesiyle şarkılarını söylemeye başladığı zaman, hayran olmayan yoktu.

Abdülmecid'in, tam anlamı ile sevgi ve güvenini kazanmıştı. Saray haremindeki musikiye yetenekli cariyelerin hocalığına getirildi. Arif Bey gibi, yakışıklı bir bestekâr ve icracının cariyeler arasında nasıl bir merak ve heyecan konusu olduğu düşünülebilir. Fakat Arif Bey gibi, bekâr ve ince ruhlu bir insan üzerinde, birbirinden güzel kızların, nasıl başdöndürücü bir fırtına yaratacağı da bellidir. Bir anda bir aşk hikâyesi doğdu. Ders verdiği cariye Çeşmidilber, genç sanatkârın ruhunu altüst ediverdi.

Abdülmecid, Arif Bey'in bu sanatkâr zaafını pek hoş karşılamadı ama, doğan aşka saygı gösterdi ve Arif Bey'i, Çeşmidilber'le evlendirip saraydan uzaklaştırdı. Artık Arif Bey, aşkının cümbüşü içinde birbirinden güzel şarkılar besteliyor, Taşlık'taki konağında mutlu bir hayat yaşıyordu. "Kürdili Hicazkâr" makamını bu sırada bulmuştur.

ABDÜLAZİZ, ARİF BEY'İ MEŞK HOCASI OLARAK TEKRAR SARAYA ALDI

BÜYÜK güzelliklerin ömrü kısa olur, bir gün Çeşmidilber, —herhalde kendilerince bilinen bir sebep yüzünden — Arif Bey'i bırakıp, kaçtı. Evlilikleri iki yıl kadar sürmüştü. Cemil ve Nebiye adlı iki çocukları vardı. Arif Bey, koca konakta çocukları ile başbaşa kalınca, "Niçin, terk eyleyip gittin, a zalim! " gibi, birkaç şarkı yazdıktan sonra, sustu. Yaptığı hata, sanatçıyı kahrediyordu. Hem, Padişahının güvenini, hem mutluluğunu kaybetmişti.

Uzun bir sessizlikten sonra, "Sultanî Irak" makamından bestelediği bir şarkı ile Abdülmecid'e seslendi:

"Bana lüft eyler iken sen
Neden menfurun oldum ben."

Padişah, yürek adamı idi. Arif Bey'i bağışladı ve yeniden Mabeyinci olarak Saraya aldı. Bununla da kalmadı, bu büyük sanatçıya güveninin ne ölçüde olduğunu anlatmak için, tekrar, haremde cariyelere ders vermesine müsaade etti.

Gelgelelim, Arif Bey'in uslanmaz bir gönlü vardı. Bu sefer de Zülfinigâr cariyenin füsununa kapıldı Fakat Abdülmecid'in hoşgörüsüne, sanata karşı duyguya, saygıya bakın ki, hiçbir açık öfke göstermeden, bu sefer de Zülfinigâr'ı Arif Bey'le evlendirdi ve her ikisini de Saraydan uzaklaştırdı.

Arif Bey'in, Zülfinigâr'dan bir kızı oldu. Adına **"Râbia"** dediler. Fakat doğumdan kısa bir süre sonra Zülfinigâr öldü. Bahtsız sanatkâr, üç çocuğu ile bir başına kaldı. —Tam bu sırada, Padişah Abdülmecit de hayata gözlerini yummuştu. Yerine gelen Padişah Abdülaziz de hem şair, hem bestekârdı. Arif Bey'i tekrar Saraya aldı ve cariyelerin meşk hocası yaptı.

Fakat bu büyük besteci ve icracınınzaafıbilindiğinden, Valide Sultan bu sefer kendisini maiyetindeki Nigârnik Hanımla evlendirdi. Arif Bey'in bu hanımdan bir kızı olmuştur. Hayriye... Saraydan çıkardığı bu üçüncü eşi ile Arif Bey, Zincirlukuyu'daki çiftliğine çekilerek 5 yıl âsude bir hayat yaşadı. Bu arada, Şura'yı Devlet kâtipliği, mal müdürlüğü yaptı.

ARİF BEY, OĞLU CEMİL BEY'İN KOLLARINDA HAYATA GÖZLERİNİ KAPADI

SULTAN Abdülhamit döneminde, Sarayda kendisine görev verilmedi. Fakat Valide Pertevniyal Sultan, kendisini daima arkalamıştır. Iran Hükümdarı Nasirettin Şah, sanatkârı Tahran Sarayı'na davet edince, Abdülhamit, Arif Bey'in gitmesine izin vermemiş, "Sarayda görevlidir" yolunda bir cevap vererek İstanbul'da kalmasını sağlamıştır. Bu yazışma münasebetiyle "Mızıka-i Humayun"a alındı. Arif Bey, daha 13 yaşında iken yapmaya başladığı bu görevi isteksiz kabul etti ve isteksiz devam etti. Ölümü de Mızıka-i Humayun'un bir odasında olmuştur. Ansızın yakalandığı bir kalp krizi içinde, oğlu Cemil Bey'in kolları arasında öldü. (28 haziran 1885). Son bestesi ne kadar manalıdır:

"Gurup etti güneş, dünya karardı
Gül-i bağ-ı emel soldu, sarardı."

"Mecmua-i Arifî" adlı eserinde, 50'den fazla makamla, binden fazla güfte toplamıştır. Kendisinin binden fazla şarkısı, iki yüz kadar ilahisi olduğu halde günümüzde sadece 328 parçası kalmıştır. Çünkü, ne nota bilir, ne de herhangi bir saz çalardı. Dehâsı ile birlikte, birçok eserini de beraberinde götürdü.

RESMİ ARKA SAYFADA

HACI ARİF BEY

AHMET MİTHAT EFENDİ

(1844-1912)

BAHTI ile, kaderi ile boğuşa boğuşa başarıya ulaşmış bir adam!.. Bütün kötülüklerin, cahillikten kaynaklandığını bilen ve ülkeyi cahillikten kurtarmak için durmamasıya yazan, konuşan bir yazar!.. Aktar çıraklığından üniversite profesörlüğüne kendi gayreti ile tırmanan bir insan: Ahmet Mithat Efendi!..

1844 yılında İstanbul'da doğdu. Bir bezzazın oğlu idi. 6 yaşında babasız kaldı. Mısırçarşısı'nda bir aktarın yanına çırak verdiler. Zeki bir çocuktu. Her işi yüksünmeden yapıyordu. Öteki çıraklardan farklı bir yapısı olduğu, kısa bir sürede anlaşıldı. Nitekim çarşı esnafından Hacı İbrahim Efendi, bu yetenekli çocuğa, akşamları ders vererek okuma yazmayı öğretti.

GALATA'DA BİR YABANCIDAN FRANSIZCA DERS ALDI

AHMET Mithat Efendi, bu Hacı İbrahim Efendi'nin kendisine yaptığı iyiliği hiç unutmayacak; yıllar ve yıllar sonra bir gün oğlu Dr. Kâmil Yazgaç'ın kolundan tutarak Mısırçarşısı'nda bir dükkânın önüne getirecek ve şunları söyleyecektir:

"İşte ben, bu dükkânda çıraktım, Ustamdan yediğim dayakların acısı ile on beş yaşından sonra buradaki okur—yazar esnaftan ders almaya başladım, beş yılda okur—yazar bir efendi oldum."

Oysa Ahmet Mithat Efendi, yalnız Hacı İbrahim Efendi'den okuma—yazma dersleri almıyor, bir vesile ile tanıştığı, Galata'da ticaret yapan bir yabancıdan da Fransızca dersleri alıyordu. Bu öğrendikleri, Ahmet Mithat Efendi'ye yetmiyordu. Daha çok öğrenmek, düzenli bir tahsil yapmak istiyordu. 1861'de Niş vilayetinde Kaza Voyvodası görevinde bulunan kardeşi Hafız İbrahim Efendi'nin yanına gitti.

Bu gidiş, A. Mithat Efendi'nin hayatında bir dönüm noktasıdır. O sıralar Niş Valisi Mithat Paşa idi. Ağabeysi Voyvoda İbrahim Efendi'yi tanıdığı için, genç Ahmet Mithat'ı da tanıdı ve sevdi. Zamanın lisesi demek olan rüştiye okuluna yazdırıldı. Mithat Paşa, ayrıca genç Ahmet Mithat'a, Mamuryan Efendi'den Fransızca ders almasını sağladı.

Mithat Paşa, Tuna vilayetinin başına getirilince, Ahmet Mithat'ı da Mektubî Kalemi'ne memur olarak aldı. Çalışkanlığı, zekâsı ve öğrenme hırsını beğendiği bu gence Mithat Paşa kendi adını da vermiş ve o zamana kadar sadece Ahmet olan adı, bundan sonra Ahmet Mithat olmuştur.

Ahmet Mithat Efendi, memurluğu süresince de ders almayı sürdürmüştür. Bir yandan, Sait Paşa Medresesi'nde sabah derslerine gidiyor, bir taraftan da akşamları, Çankof Efendi'den Fransızca dersler alarak yabancı dil bilgisini ilerletiyordu. 20 haziran 1968'de "Tuna" gazetesine yazar olarak girdi. Matbaacılık tekniğini kısa bir zamanda kavradı ve gazetenin başyazarı oldu.

BAĞDAT'TA «ZERVA» ADLİ BİR GAZETE ÇIKARDI

MİTHAT Paşa, Bağdat Valisi olunca, Ahmet Mithat'ı da Bağdat'a götürdü. Kendisine, bir matbaa kurmak ve İl gazetesini çıkarmak görevini verdi. Çıkardığı ve bütün yazılarını yazdığı gazetenin adı, "Zerva"-dır. Gazeteciliğin yanıbaşında Mektubî Kalemi"ndeki görevini de ihmâl etmiyor, ayrıca Farsça ve Arapça dersleri alıyordu. Bu arada, sanayi mekteplerinde okunmak üzere "Hâce-i Evvel" ve "Kıssadan Hisse" kitaplarını yazdı.

Bundan sonraki hayatı baş döndürücüdür. Ağabeysi öldü. Ağabeysinin bütün ailesi İstanbul'a geldi ve Ahmet Mithat Efendi'nin eline bakmaya başladılar. Tahtakale'de kiraladığı bir evde bir matbaa kurarak işe girişti. Bütün aile dizgi, baskı işlerinde çalışıyordu. Burada hazırladığı eserleri basmaya başladı. Namık Kemal'in yayınlamaya başladığı "İbret" gazetesinin sürekli yazarları arasına girdi. "Devir" ve "Bedir" adlı gazeteleri çıkardı ve batırdı. "Vatan yahut Silistre" piyesinin olaylara yol açması üzerine, Namık Kemal ve arkadaşları ile birlikte sürgüne gönderildi. Sürgün gittiği Rodos'ta, durmadan romanlar yazdı. "Hasan Mellah", "Hüseyin Fellah", Dünyaya İkinci Geliş", "Açık Baş" bu dönemin ürünleridir.

Abdülaziz'in hallinden sonra, İstanbul'a döndü (11 haziran 1876). "İttihat" gazetesini çıkardı. "Takvim-î Vekayî" müdürlüğüne getirildi. "Üs-sü-İnkılâp" adı ile bir kitap yayınlayarak padişahın gözüne girdi. Türk basın tarihinde önemli bir yeri olan "Tercüman-ı Hakikat" gazetesini çıkardı. Ahmet Cevdet, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim bu gazetenin sütunlarında şöhret oldular. Damadı Muallim Naci, bu gazetenin edebiyat sayfasını yönetiyor, dilde sadeliğe örnek şiirler yayınlıyordu:

"Mintanın düğmesin çöz
Sim tenin görsün bu göz
Eskiden söylenir şu söz
Çok naz âşık usandırır."

1908 Meşrutiyet İnkılâbı'ndan sonra emekli oldu. Fakat bakanlar kurulu kararı ile üniversiteye felsefe, tarih ve din tarihi kürsüsüne profesör atandı. Ayrıca, Kız Öğretmen Okulu'nda tarih ve pedagoji okutuyordu.

AHMET MİTHAT EFENDİ KALEMİNİ HALKIN EĞİTİMİ İÇİN KULLANDI

TANZİMAT döneminin en popüler yazarıdır ve nesrin bütün türlerinde ve konularında yazılmış 200'den fazla eseri vardır. Kalemini, halkın eğitim ve öğretimine adamıştı. Romanda, hikâyede biçime önem vermiyor, romanın en heyecanlı yerinde olayların dışına çıkarak, halka bilgi vermek için, fizik, kimya, astronomi, tarih üzerinde sayfalar dolduruyordu. "Sulfatoyu bile çocuğa, şekere bulayarak yedirirler. Halka da bilgiyi öyle vereceksin!" diyordu. Halk çocuğu idi, halk adamı oldu ve bütün hayatı boyunca halkı için çalıştı. Ahmet Mithat Efendi, tek başına Türk halkında okuma zevkini yaratabilmiş büyük bir idealisttir.

Bağdat'ta bulunduğu yıllarda Mithat Paşa, kendisine; "Oğlum", demişti "Vatana en büyük hizmet, vatandaşları okutmaktır. Sen de bu yolda yürürsen, dünyada cismimi, ahirette ruhumu şad etmiş olursun!.. Yaşadıkça hocalık yapacaksın, öğreteceksin ve kalemi elinden bırakmayacaksın!"

Ahmet Mithat Efendi, öyle yaptı ve 1912 yılında, son dersini ve son nefesini, Darüşşafaka Mektebi kürsüsünde verdi.

RESMİ ARKA SAYFADA

AHMET MİTHAT EFENDİ

ŞEMSEDDİN SAMİ

(1850-1905)

İLK ansiklopedistimiz, ilk romancımız, ilk sözlükçümüz, ilk gazetecilerimizden Şemseddin Sami, Yanya'nın Fraşeri kasabasında doğdu. Bababı, o bölgenin Timarbeyi Halit Bey'dir. Ailesi, Fatih dönemine çıkar. Devlete hizmet etmişlerdir. Çevresinin tek söz sahibi ailesinin oğlu olduğu için, çok itinalı yetiştirildi. İlk öğrenimini özel olarak yapmıştır. Orta öğrenimini Rum gimnasyomlarında yaptı. Burada, Fransızca, İtalyanca, Rumca ve eski Yunancayı öğrendi.

Bundan sonra, medrese eğitimi gördü. Dinî bilgilerini burada perkitti ve Arapça, Farsça öğrendi. İslâm tarihini inceledi. Türkçeden başka, 8 dil daha bilir. Bu bildiği dilleri de sadece konuşacak kadar değil, yazacak kadar, hatta bazılarında, üslûp sahibi olacak kadar bilirdi. Medrese tahsilini yürütürken, bildiği dillerden faydalanarak, edindiği kitaplardan, Batı'daki yeni bilim gelişmelerini izlerdi. 19'uncu yüzyılın pozitivizmi üzerinde ilk araştırmaları yapan yazarlarımızdan biridir.

BATI GAZETELERİNE BENZEYEN «SABAH» GAZETESİNİ ÇIKARDI

MEDRESE öğrenimini tamamladıktan sonra, matbuat kalemine girdi. Bildiği yabancı dillerinden yararlanarak tercümeler yaptı. Fakat onun asıl istediği şey, Batı gazetelerine benzeyen bir gazete çıkarmaktı. Nitekim, bu isteğine de bir süre sonra kavuştu ve İstanbul'da kendi namına "Sabah" gazetesini çıkardı.

Şemseddin Sami, çok iyi Farsça, Arapça bildiği halde, konuşmaların ve yazışmaların sade Türkçe ile yapılmasından yana idi. Şinasi'nin başlattığı sadelik hareketini yürütmek istiyordu. Çıkardığı gazetede bu sade dili kullandı. Fakat bir süre sonra, yazdığı yazılar yüzünden, gazetesi kapandı ve kendisi sürgünü boyladı. Bu zorunlu sebeple, önce Trablusgarp'ta, sonra başka şehirlerde bulunduktan sonra, bağışlandı ve İstanbul'a döndü.

Padişah Abdülhamit, Şemseddin Sami'ye birçok sebeplerden ötürü, dikkatli idi. Bir kere Şemseddin Sami, Arnavutluk'un en soylu ailelerinden birinin oğlu idi. Fraşerilerin oyu alınmadan Arnavutluk'ta hiç bir şey yapılamazdı. Oysa Şemseddin Sami, çıkardığı gazetesinde ilerici fikirleri tutmuş, Genç Osmanlıların başlattığı hareketin fikriyatını yapmıştı. Ayrıca Şemseddin Sami, dil biliyor, eli kalem tutuyor, güzel konuşuyordu. Bu bakımdan da Padişah'ın gözü üstünde idi. Her halde bu ve benzeri sebeplerle, sürgünden döndüğü zaman Şemseddin Sami, sarayda görev yapan "Teftiş-i Askerî Komisyonu"na katip olarak atanmış olmalıdır (1880).

TÜRKLÜK ŞUURUNUN UYANIŞINI VE GELİŞMESİNİ SAĞLADI

SONRADAN başkatipliğine getirildiği bu komisyonda, hayatının sonuna kadar görevde tutulmuştur. Kendisini "Kamus-u Türki" yazmaya teşvik edenin Padişah olduğu ve her sayfasına bir altın ödediği, sonradan ailesi tarafından açıklanmıştır. Kamusu'l-Alâm'ın da aynı şekilde desteklendiği düşünülebilir. Çünkü Abdülhamid'in, sarayda yapacak işi olmadığı zamanlar, Şemseddin Sami'yi Erenköy'ündeki evine gönderdiği ve burada göz altında bulundurarak çalışmalarını izlediği bilinmektedir.

Nitekim Şemseddin Sami de, Abdülhamid'in bu davranışlarından hiç şikayet etmemiş ve hatta kardeşi, Arnavutluk'ta isyana karar verince, ağabeysinin de kendisine yardım etmesini istediği zaman, Şemseddin Sami'nin "Ben bir Osmanlıyım ve isyana karşıyım" dediği ayrıca bilinmektedir.

Şemseddin Sami, edebî çalışmalarını gençlik yıllarında yapmış, gazetecilik, hikâyecilik ve romancılık üstünde çalışırken, çağdaş fikirleri savunmuş ve dikkate değer eserler vermiştir. "Taaşşuk—u Talât ve Fitnat" adlı romanı, onun iyi bir toplum gözlemcisi olduğunu ve iyi romancı kumaşı taşıdığını gösterir. Kendisinden sonra yazılan romanların birçoğu, onun çizgisine ulaşamamıştır. Tiyatro eserlerinde de aynı başarıyı göstermiştir.

O, bütün eserlerinde, Türklük şuurunun uyanışını ve gelişmesini sağlamaya çalıştı. Türk dilinin ne kadar zengin bir dil olduğunu ispatlayan Kamus-u Türki'si, bugün de en büyük kaynak eser haysiyeti ile ayakta durur. Kendisinden sonra sözlük yapanların hepsi, bu kaynaktan yararlanmışlardır.

«BESA», «SEYİT YAHYA» ve «GAVE» ADLI ÜÇ TİYATRO ESERİ BULUNUYOR

KAMUSU'L Alâm, başlı başına 6 ciltlik büyük bir ansiklopedidir. Bütün dünyada heyetler tarafından yapılan ansiklopedilere karşılık, Şemseddin Sami'nin tek başına 6 ciltlik büyük bir ansiklopediyi bitirmeye muvaffak olması, onun şaşılacak bir çalışma gücüne sahip olduğunu gösterir. Kamus-u Fransevî adı altında, Fransızcadan Türkçeye, Türkçeden Fransızcaya olmak üzere tamamladığı iki ciltlik sözlük, 80 yıldır itibarlı bir lügat olarak elden ele geçti.

"Besa", "Seyit Yahya", "Gave" adlı üç tiyatro eseri vardır. Bu oyunlar, günümüzün zevklerine cevap vermese bile, zamanının gerçeklerini tamamen yansıtmışlar ve yazarın ne kadar gerçekçi olduğunun belgesi olmuşlardır. Ayrıca, Batı'dan bazı eserlerin çevirilerini yapmış ve bu arada Viktor Hugo'nun "Sefiller"ini ilk defa dilimize çevirmiştir. "Robenson Crusoe" romanını da ilk olarak dilimize çevrilen, Şemseddin Sami'dir.

1905'de hayata gözlerini yumduğu zaman, ardında 50'den fazla büyük eser ve büyük bir isim bırakmıştır.

RESMİ ARKA SAYFADA

ŞEMSEDDİN SAMİ

BURSALI TAHİR BEY

(1861-1925)

BURSALI Tahir Bey, bir asker mütefekkirdir. Mesleği olan askerliğin yanıbaşında okuma ve öğrenme aşkını sürdürmüş, birbirinden değerli tarih ve bibliyografik eser bırakmıştır. "Vaktim yok, mesleğim elverişli değil, o yüzden entellektüel çalışmaları sürdüremiyorum" diyenleri yalanlayan bir sade hayat...

Bursalı Tahir Bey, 23 kasım 1861'de Bursa'da, Yerkapı Mahallesi'nde doğdu. Sultan Abdülmecit zamanının komutanlarından Mirliva Tahir Paşa'nın torunudur. Babası Rıfat Bey, Plevne Savaşları sırasında orduya gönüllü yazılmış ve bu savaşlardan geri dönmemiş bir şehittir.

ŞEYH MEHMET NUR-UL ARABİ BURSALI TAHİR BEY'İ KENDİ MELAMETİNE ALDI

İLK öğrenimini, evlerinin hemen karşısındaki Taş Mektep'te bitirdi. Mülkiye Rüşdiyesi'ni 1875'de birincilikle bitirmiştir. Sonra Bursa Askerî İdadisi'ne girdi. Bu okulu da birincilikle bitirerek Harp Okulu'na geçti. Tahir Bey, Harp Okulu'nun da birincisidir. O okullarda, birinciliği kimseye kaptırmamış, çalışkan bir öğrenci idi. Bütün hayatı da bu çalışkanlık fırtınası içinde geçmiştir.

Tahir Bey, Harp Okulu öğrencisi iken, tasavvufa merak saldı. Daha çocuk yaşlarında iken tekkelere girenleri merakla seyreder, zikir seslerini merakla dinlerdi. İstanbul'da bir yandan okuluna devam ediyor, bir yandan da cuma günleri tekkelere gidiyordu. Bunlardan, Hariri Zade Kemaleddin Efendi'ye mürit oldu. Bu şeyhin aracılığı ile, daha sonraları görevle Makedonya'da bulunduğu sıralar, Usturumca'da oturan Şeyh Mehmet Nur-ul-Arabi ile tanıştı ve Melâmi olan bu şeyh, Bursalı Tahir Beyi de kendi melâmetine aldı.

1881 yılında Harp Okulu'nu teğmen olarak bitiren Tahir Bey, Manastır Askerî Rüştiyesi coğrafya öğretmenliğine tayin edilmiştir. Bu görevde 1890'da yüzbaşı olana kadar kalmış ve 1890'da yüzbaşı olunca, yine aynı öğretmenliği bu sefer Üsküp Askerî Rüştiyesi'nde sürdürmüştür.

1896'da Manastır Askerî Rüştiyesi'ne müdür oldu. Rütbesi kolağasına yükseldi. İşte bu sırada Atatürk'e bir süre öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır. Daha sonra, Atatürk'ün kuracağı gizli cemiyete girmesinin sebebi, burada birbirlerine karşı duydukları sevgi ve güvendir.

1906'da Mustafa Kemal'in Suriye'de birkaç arkadaşı ile kurduğu "Vatan ve Hürriyet" adlı gizli cemiyeti geliştirmek için Selanik'e gizlice geçince, orada eski müdürü, hocası Bursalı Tahir Bey'i bulmuş ve heyecanla yaşadığı düşüncesini kendisine açmıştır. Bursalı Tahir Bey, öğrencisinin fikirlerine hemen katıldı ve derneğe yazıldı. Bilindiği gibi bu dernek, bir yıl kadar yaşayacak, daha sonra, merkezi Paris'te olan "İttihat ve Terakki" cemiyetine katılacaktır. Nitekim Bursalı Tahir Bey de böylece İttihat ve Terakki fırkasının ileri gelenleri arasına katılmıştır.

BURSA'DAN MİLLETVEKİLİ SEÇİLİP MECLİS-İ MEBUSANA GİRDİ

TAHİR Bey'in bu çalışmaları gizli kalmadı ve bir ihbar, Tahir Bey'i güç duruma soktu. Fizan'a sürülmesi kararı çıkmıştı. O yıllarda "Fizan", gidenin dönmediği bir menfa idi. Tahir Bey'in oraya gitmesi demek, mahvolması, yok olması demekti. Bu sırada Bursa Askerî Lisesi'nden bir arkadaşının yardımı ile Fizan'a sürülmekten kurtulmuştur. Bu arkadaşı, İstanbul'da sarayda, Padişah'ın Has Anbarlarının imrahoru Faik Paşa idi. Faik Paşa araya girdi. İltimas etti, rica etti. Bursalı Tahir Bey'in Fizan sürgününü, Manisa'nın Alaşehir kazasında Redif Taburu Komutanlığı'na çevirmeye muvaffak oldu.

1908 devriminden sonra Tahir Bey, Bursa'dan milletvekili seçilip Meclis-i Mebusan'a girmişse de, politikadan hoşlanmıyordu. İttihat ve Terakki fırkasının politikasını da eleştirmekte idi. Bu yüzden, bir daha seçimlere katılmadı. Tekrar mesleğine döndü. Birkaç askerî görevde bulunduktan sonra emekli olarak kendisini fikir çalışmalarına verdi.

TAHİR BEY'İN BİRBİRİNDEN DEĞERLİ TOPLAM 16 ESERİ BULUNUYOR

BURSALI Tahir Bey'in en önemli eseri, "Osmanlı Müellifleri"dir. Osmanlı devletinin ilk günlerinden, eserin yazıldığı tarihe, yani 1914'e kadar gelen ve mesleklerinde eser yazmış olan Türk mutasavvıflarının, din bilginlerinin, şair ve ediplerin, tarihçilerin, coğrafyacıların, hekimlerin, matematikçilerinin kısa biyografileri ile, eserlerinin adlarını ve elyazması olanları, hangi kitaplıklardan hangi numara ile bulunduğunu gösteren bu değerli eser, günümüzde de, konusunda tek sağlam kaynaktır. İnsanüstü bir çalışmanın eseridir. Bir insan, bütün hayatını bu tek esere ayırsa, ancak üstesinden gelebilir. Böyle olduğu halde ve Tahir Bey'in ayrıca bir mesleği bulunduğu halde, başka eserler de vermiştir. "Delil-üt-Tefasil" tefsirleri kılavuzu, Muhittin-i Arabi'nin biyografisi "İslamiyet Gözünde Fukaralık", "Osmanlı Mısra ve Beyitlerinden Seçmeler", "Türklerin Bilim ve Fenne Hizmeti", 12 bilgin ve Türk büyüğünün biyografisi bunlar arasındadır.

Ayrıca Hacı Bayram Veli üzerinde en sağlıklı bilgileri, yine Tahir Bey'in bu isimdeki kitabında bulmak mümkündür. Osmanlı tarihçilerinden Ali ve Katip Çelebi'nin biyografileri, değerli kaynaklardır.

Bursalı Tahir Bey, birbirinden değerli 16 eser bırakmış ve 1925'de hayata gözlerini yummuştur.

RESMİ ARKA SAYFADA

BURSALI TAHİR BEY

TEVFİK FİKRET

(1867-1915)

İNANÇLARINI yaşayan ve hayatını eserine koyabilen, seyrek yaratılmış sanatkârlardan biri... "Servet-i Fünun" edebiyatına damgasını vuran şair... Erdemli bir yönetici, devrimci bir insan... Tevfik Fikret, edebiyatımıza ve toplum tarihimize bu çizgilerle girmiş bir sanatçıdır.

24 aralık 1867'de İstanbul'da, Aksaray semtinde doğdu. Babası Hüseyin Efendi, Çankırı'nın bir köyünden çıkmış, İstanbul'a gelmiş,Urfa mustasarrıflığına kadar yükselebilmiş bir Anadolu çocuğu... Tevfik Fikret de babası gibi, dürüst, vakarlı bir insan olarak yetişmiştir.

İlk öğrenimine, Aksaray'ın Mahmudiye Rüşdiyesi'nde başladı. Sonra Galatasaray'da okumasını sürdürdü. Okulda iken, dürüst, temiz, disiplinli bir insan olarak tanındı. Daha 14 yaşında iken, "Nazmi" takma adıyla şiirler yazdı. Galatasaray'ı, 1888'de birincilikle bitirdi.

SERVETİ FÜNUN DERGİSİNDE EDEBİYAT YÖNETMENİ OLDU

İLK memuriyeti, Hariciye İstişare Odası'ndadır. Burada iken, Bülbül Tevfik Paşa'nın dikkatini çekti ve onun aracılığı ile Sadaret Kalemi'ne terfî etti. Tevfik Fikret, bir taraftan Sadaret Kalemi'nde çalışıyor, bir taraftan Ticaret Okulu'nda Fransızca ve Türkçe dersleri veriyordu. Bu sırada, Galatasaray Okulu, Türkçe öğretmenliği için bir yarışma açmıştı. Buna girdi, kazandı ve okuduğu okulun Türkçe öğretmeni oldu.

Bu dönem, aynı zamanda Tevfik Fikret'in şiirde atılımlar yaptığı dönemdir. "Mirsat" dergisinde Mehmet Tevfik imzasıyla şiirler yayınladı. Daha sonra, İsmail Safa ile birlikte "Malûmat" gazetesini çıkardı. En sonra 1896'da, Recaizade Ekrem'in aracılığı ile, Servet-i Fünun dergisinin edebiyat yönetmeni oldu. Bu dergide, çağın en ünlü şairleri, romancıları, hikâyecileri, fikir adamları yazılar yayınlıyorlardı.

Fikret, bu döneminde, o kendine has üslûbu, o vurucu ifadeyi buldu ve geliştirdi. Şiirlerini daha çok toplumun sorunları üzerinde yoğunlaştırıyordu. Yayınlanan ilk şiir kitabı: "Rubab-ı Şikeste"dir. (1896). Büyük ilgi topladı. Kısa bir süre içinde satıldı ve Tevfik Fikret bir anda, Türkiye'nin en tanınmış, ünlü şairi oluverdi.

ESERLERİ İLE HAYATI ARASINDA KUSURSUZ BİR KÖPRÜ KURABİLMİŞTİR

DEVLET yönetiminin özgürlükleri kısıtlaması ve baskıya alması, Tevfik Fikret üstünde boğucu bir etki yapıyordu. "Sis", "Bir Lahza-i Teahhür", "Tarih-i Kadim" gibi şiirlerini bu sıralarda yazmış ve bu şiirleri yayınlanamadığı için, o günün gençliği ve devrimci aydınları arasında, elden ele geçerek okunmuştur.

1908 devriminden sonra bu şiirleri "Tanin" gazetesinin birinci sayfasında yayınladı. Fakat "İttihat ve Terakki" fırkasının yönetimi de Fikret'in düşüncelerine uygun düşmüyordu. Bir avuç aydın, birbirine düşmüştü. Osmanlı devletinin başında tehlike bulutları dolaşıyordu. Politikadan nefret etti ve bu sırada, teklif edilen Galatasaray Sultanisi'nin müdürlüğünü kabul ederek, kendisini eğitime verdi.

Tevfik Fikret'in şairliği, kültürü, düşünce yapısı tartışılabilir; üzerinde çeşitli yorumlar yapılabilir; fakat, Tevfik Fikret'in karakteri üzerinde hiçbir tartışma yapılamaz. Dürüst, faziletli, inandığı gibi konuşan, inandığı gibi yazan ve inandığı gibi davranan ve yaşayan bir insandı. Birçok şairler, yazarlar, sanatçılar, hayatları ile eserleri arasında tam bir köprü kuramamış olabilirler ama, Tevfik Fikret, eserleriyle hayatı arasında tam ve kusursuz bir köprü kurabilmiş seyrek insanlardan biridir.

"Millet yoludur, hak yoludur, tuttuğumuz yol,
Ey hak yaşa, ey sevgili Millet, yaşa, varol!.."

diye mi yazıyordu; fikirleri ve duyguları da budur. Abdülhamit'e suikast yapan Ermeni'ye "Şanlı avcı" demek zaafını mı gösterdi; bu zaafı da hayatında taşır... Velhasıl Fikret, dış planında ne gösteriyorsa, iç planında da onu yaşamıştır.

Galatasaray Sultanisi, onun zamanında en ileri ve örnek bir okul haline geldi. Öğrencilerini de kendisi gibi dürüst, ahlâklı, temiz yetiştirebilmek için çok çalıştı. Okulu istediği duruma getirmek için, hem Maarif Vakâletiyle boğuşuyor, hem okuldaki Fransız öğretmenlerin fanatikliği ile uğraşıyordu.

Bu sırada devletin bütçesi açık veriyordu. Açığı kapatmak için hükümet, memurların maaşlarından yüzde 10 kısıntı yaparak bütçeyi denkleştirme kararı aldı. Tevfik Fikret: "Memurların maaşından yüzde 10 keserek denk bütçe yapan devlete hizmet etmem" dedi, Galatasaray müdürlüğünden ayrıldı.

ÇOCUK ŞİİRLERİNİ «ŞERMİN» ADLI KİTABINDA TOPLADI

PARASI yoktu, sıkıntı çekiyordu. Devletin bütün memurlar gibi, Fikret'in de birikmiş aylıkları vardı, fakat hazinede para olmadığı için, alamıyordu. Bu sırada Fikret'in arkadaşları harekete geçtiler ve özel bir emirle Fikret'in birikmiş aylıklarının ödenmesi kararını çıkardılar. Kendisine bu haberi getiren arkadaşlarına, Fikret'in cevabı şu oldu: "Hayır!... Hekes sıkıntıda iken, ferahlamak istemem... Onların sıkıntısını paylaşmak, ferah olmaktan çok daha iyidir. Parayı kabul etmiyorum."

Robert Kolej 'de hocalık etti. Çok sevdiği oğlu Halûk için yazdığı şiirleri, "Halûk" adı altında yayınlamıştır. Daha sonraları, 1914'te hece vezniyle yazdığı çocuk şiirlerini "Şermin" adlı kitabında topladı. 19 ağustos 1915'te öldü. Kendisini anlatan bu kıt'ası, hayatına tıpatıp uyar:

"Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perri-bal,
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tairim.
İnhina, tavk-ı esaretten girandır boynuma,
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim."

REŞMİ ARKA SAYFADA

TEVFİK FIKRET

DEDE KORKUT
(?)

TÜRKLERİN masalcı dedesi! Türk'ün geleneklerini, göreneklerini, âdetlerini, inançlarını, başka uluslardan farklarını velhasıl sosyal karakterini masallarına işleyen, onu günümüze kadar güzel bir üslup içinde yaşatarak getiren büyük sanatçı!..

Ne doğduğu yıl bellidir, ne de öldüğü yıl... Hatta yaşadığı yüzyıl bile tartışmalıdır. Masallara karışmış bir masalcıdır Dede Korkut... Ama canlıdır. Nesre benzeyen şiiri, şiire benzeyen nesriyle bezeli hikâyeleri, günümüzde yazılanlardan bile daha diri, daha hayata yakındır.

KESİN NE ZAMAN YAŞADIĞI BİLİNMEMEKTEDİR

BAZI araştırmacılar, Hz. Peygamberin çağında yaşadığını söylerler ve eserleri içinde, bu fikirlerini perkiten bölümler gösterirler. Bazı araştırmacılar, Uzun Hasan döneminde yaşadığını savunurlar ve eserlerinde, Uzun Hasan'ın yaptığı savaşları ve savaştığı kavimleri düşüncelerine kanıt olarak gösterirler. Bazı araştırmacılar da Oğuz Türklerinin masalcı ve destancısı olduğuna inanır, bu düşüncede olanlar, bugün elimizde mevcut 12 destan-hikâyesinden, kendi fikirlerini ispat edecek belgeyi bol bol bulurlar.

Eğer bir sanat eseri, her çağın insanlarının hayatlarına, düşüncelerine denk düşüyorsa, ölümsüz demektir. Dede Korkut destan-masalları böylece gerçek bir sanat eseri olduklarını çağımıza kada tazeliğini yitirmeden gelmeleriyle ispatlamışlardır.

Pertev Naili Boratav, Dede Korkut Masalları için İslâm Ansiklopedisine yazdığı makalede, bu masalların 15. yüzyıla kadar sözlü aktarmalarla geldiğini ve 15. yüzyılın ikinci yarısında Akkoyunlular tarafından yazıya geçirildiğini hatırlattıktan sonra, elimizde mevcut metinlerde iki ayrı dönemin olayları bulunduğunu işaret ediyor.

DEDE KORKUT MASALLARINI BİR AKKOYUNLU OZAN ELE ALMIŞTIR

OĞUZ Türklerinin Sır-Derya kuzeyindeki vatanlarında 9.-11. yüzyıllar arasında geçirdikleri hayatları, bu masal - destanlara yansımıştır. Bir de bu masal - destanlar, yazıya geçirildikleri 15. yüzyılın Akkoyunlu beyliğinde oluşmuş olayları kapsamaktadır. Dede Korkut masallarının temeli, Oğuz Türklerinin hayatları üzerine oturtulmuştur ve bu dönemin örf, adet, gelenek ve yaşayış biçimlerini yansıtır ama, aynı gelenek ve görenekleri yaşayışlarında sürdüren Akkoyunlular, masalları yazılı biçime sokarken, bazı hikâyeleri, o günlerin olayları üzerine oturtarak adapte etmişlerdir.

Dede Korkut masallarını kaleme alan Akkoyunlu Ozan, herhalde yüksek bir edebî bilgiye ve maharete sahipti. Belki kendi düşüncelerini de bu masallara katarak onları zenginleştirmiş, âdeta yeniden hayata kavuşturmuştur. Vatikan Kitaplığındaki en eski nüshasında "Korkut Ata Ağzından, Ozan Aydur" kaydının bulunması bunun kanıtıdır.

Dede Korkut'un hayatı üzerinde kurulmuş bir efsaneye göre, Dede Korkut, Afrika taraflarında doğmuş, yaşamış ve günün birinde kendisine bir mezar kazıldığını görmüştür. Ölümden kim korkmaz! Dede Korkut da bu mezardan ve mezar kazıcılarından kurtulmak için diyar diyar kaçmış, her gittiği yerde mezarını ve kazıcılarını kendisini bekler görünce daha da uzaklara gitmiş ve sonunda Sır-Derya nehrinin ağzına yakın bir yere gelip hırkasını suya yatırmış ve burada tam yüz yıl yaşamış.

Bazı önsözlerde, Dede Korkut'un Peygamber elçi gönderildiği yazılıdır. Bu eklemelerin, Türklerin İslâmiyeti kabul ettikleri yıllarda yapıldığı sanılıyor.

DEDE KORKUT'UN GÜNÜMÜZE KADAR 12 HİKAYESİ GELMİŞTİR

DEDE Korkut, Oğuz Türklerinin "bilicisi" olarak tanınır. Nitekim kendisi: "Oğuz halkının başına hayır gelesini, şer gelesini dedim..." diyerek, söylediği hikmetlerle Oğuz Türklerine yol gösterdiğini açıklıyor ve bir Şaman olması ihtimalini kuvvetlendiriyor. Şamanlar, aynı zamanda ozan oluyorlar, geçmiş zamanların hikâyelerini anlatıyorlar, gelecekten haber veriyorlardı.

Dede Korkut'un günümüze kadar gelen 12 hikâyesi şunlardır:

1—Derse Han oğlu Boğaç
2—Salur Kazan'ın evinin yağmalanması
3—Bay Büre beğ oğlu Bamsi Beyrek
4—Kazan oğlu Uruz'un tutsak olması
5—Deli Dumrul
6—Kazılık Koca oğlu Yeğenek
7—Kanlı Koca oğlu Kan Turalı
8—Depe-Göz
9—Beğil oğlu İmren
10—Uşun Koca oğlu Zegrek
11—Salur Kazan'ın tutsak olması.
12—İç-oğuza, Taş-oğuzun başkaldırması

Bu hikâyelerin 8 tanesi, iç ve dış savaşlara aittir. 2 tanesi aşk macerasını dile getirir. 2 tanesi de mitolojiktir. Fakat hepsi birden, Türk dünyasını en gerçek biçimde yansıtır. Üstün bir anlatım gücü, destansı bir üslup, yaşayan diri bir Türkçe ile Türk soyunun kahramanlığı, uygarlığı, ahlakı, dinî gelenekleri ve yaşamları dile getirilir. Türk mitolojisinin kaynağı Dede Korkut masalları, destanlarıdır...

RESMİ ARKA SAYFADA

DEDE KORKUT

1. MEHMET

(1379-1421)

YILDIRIM Beyazıt'ın hatası, Timur gibi bir Türk hükümdarı ile anlaşma yollarını aramayıp savaşa girmesi ise, Timur'un da hatası, Osmanlı devletini çökertip Anadolu'yu parça parça bölmesi ve birtakım beylikler ortaya çıkarmasıdır. Çünkü Timur, nasıl Asya'yı avucu içine almış bir hükümdar ise, Yıldırım Beyazıt da Avrupa'yı avucu içine almış bir Türk hükümdarı idi. Beyazıt'ın yenilmesi, Timur'a hiçbir fayda sağlamamış, sadece papaya ve Avrupalılara nefes almak fırsatı vermiştir. Oysa, bu iki devlet adamının anlaşması, tarihi değiştirebilir, yeni bir dünya haritası meydana çıkarabilirdi.

Beyazıt yenilip, Osmanlı ülkesi beyler arasında paylaşılınca, Beyazıt'ın oğulları da taht kavgasına düştüler, olmayan bir taht için dövüştüler. Çelebi Sultan Mehmet, bu kanlı kavgaların içinden çıkmasını ve imparatorluğu yeniden kurmasını bilmiş bir Beyazıt oğludur.

AMASYA VİLAYETİNE VALİ TAYİN EDİLDİ

BABASI Tumur'a yenilince, elindeki kuvvetlerle Amasya'ya çekildi ve orasını devletinin çekirdeği olarak kullandı. İyi bir politikacı idi.

1379 yılında Bursa'da doğdu. Babası Yıldırım Beyazıt, annesi Germiyan beyinin kızı Devlet Hatun'dur. Annesi soyundan Mevleviliğe bağlı oldukları için Çelebi Mehmet diye anılmıştır. Kültürde ve askerlikte belli bir olgunluğa gelince, Amasya vilâyetine vali tâyin edildi. Nitekim, babasının Timur'a yenilgisi üzerine de bu vilâyete çekilmiştir.

Realist bir devlet adamı olduğu için Timur'a kafa tutmanın bir işe yaramayacağını hemen farketmiş ve Amasya'da Timur'un himayesine sığınmış, onunla ortaklaşa para bastırmıştır. Kısa bir zamanda Sivas, Tokat, Amasya bölgelerine hâkim oldu. Timur, Anadolu'dan çekilince de kardeşleri ile taht kavgasına girişti. Önce, babasının cenazesini Germiyanoğulları'ndan alarak Bursa'ya getirdi ve bir yüksekçe tepeye gömdü.

Diğer iki kardeşi Süleyman Çelebi ile Musa Çelebi anlaşmışlardı. Musa Çelebi Bursa'ya hücum etti ve Bursa'yı ele geçirmeye çalıştı. Böylece başlayan kardeş kavgası birçok yenilgilerle yıllarca sürüp gitti. Bu kardeş kavgasına zaman zaman Anadolu beyleri, zaman zaman Bizans, taraf tutarak katıldılar. Yendiler, yenildiler ve Çelebi Mehmet önce kardeşi İsa Çelebi'yi, daha sonra Süleyman Çelebi'yi öldürerek ortadan kaldırdı. Kardeşi Musa'nın da işini bitirdikten sonra, Timur'un yanında bulunan öteki kardeşi Mustafa ortaya çıktı. Saltanatının son yıllarında bu kardeşi ile kanlı savaşlar yapmak zorunda kaldı, sonunda onun da hakkından gelmesini bildi ve Osmanlı devletini rakipsiz hale getirdi.

GENÇ YAŞTA BURSA'DA ÖLDÜ

BÜTÜN bu kanlı olayların içinde beliren başarılı devlet adamı Mehmet Çelebi, iyi bir politikacı, iyi bir hesap adamı, iyi bir yönetici olarak görülür. Devletinin böylesine bir hay-huy içine düştüğü günlerde bile, sanatla, bilgi ile, fikirle uğraşmış, arkasında birçok sanat eseri bırakmasını bilmiştir. Bursa'da Mimar İvaz Ağa'ya yaptırdığı Yeşil Camisi ile Yeşil Türbesi, Osmanlı mimarisinin gelişmiş eserleri arasındadır. Kendisi de bugün, zamanında yaptırdığı Yeşil Türbe'de gömülüdür. Türk çiniciliğinin şaheserleri ile süslü bu cami ve türbe, Osmanlı mimarisinin ve sanatının ölümsüz eserleri arasındadır.

Çelebi Mehmet, hayatı boyunca güç işlerin adamı olmasını bildi. Yalnız kardeşleri ile değil, Anadolu beyleriyle ve Bizans'la boğuşarak devletini kurabilmişti. Bu kadar çetrefil düşmanlıkların ortasında yaşayarak Osmanlı devletini yeniden kurabilmesi, onun idaredeki dehâsını göstermekle beraber, Osmanlı devletinin sağlam fikir temelleri üzerinde kurulmuş olduğunu da gösterir. Bulgaristan, Sırbistan, Arnavutluk içlerine kadar uzanan Rumeli, Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan insanlar, Hıristiyan oldukları halde, Müslüman olan Osmanlıları sonuna kadar desteklemeleri, Osmanlı devletinin sağlam fikir temelleri üzerinde kurulduğunun ve ileri bir devlet anlayışını temsil ettiğinin ispatıdır, kanıtıdır.

Çelebi Mehmet'in bir gailesi de, o günlerde Anadolu ve Rumeli topraklarında geliştirilen bir fikir akımının temsilcisi, Şeyh Bedrettin Simavî'dir. Din bilgini idi ve Simavna kadısı olarak tanınmıştı. İslâmî bilgilerden hareket ederek bazı yorumlar yapıyor ve bir çeşit ortak yaşam teklif ediyordu. Bir yandan İslâm'daki Batıniliğe dayanıyor, bir yandan Ahmet Yesevî'nin tasavvuf düşüncesine uzanıyordu. Nitekim 13. yüzyıl Anadolu'sunda bu fikrin benzerleri görülmüş, Selçukîlere karşı Baba İlyas ayaklanmaları buna benzer fikirlere dayandırılmıştı.

SANAT, BİLGİ İLE, FİKİRLE UĞRAŞMIŞ ARKASINDA ÇOK SANAT ESERİ BIRAKMIŞTIR

ÇELEBİ Mehmet, bu akım karşısında dikkatli davrandı. Şeyh Bedrettin'i Edirne'deki sarayında, zamanın bilginleri ile karşılaştırıp yaptıkları münazaraları dikkatle dinledi ve sonunda Şeyh Bedrettin'i cezalandırmadı, sadece İznik'e göndererek burada oturmasını ve görevini yapmasını emretti.

Fakat Şeyh Bedrettin'in halifeleri Ege'de büyük bir propagandaya giriş iler ve devlete baş kaldırarak kendi aralarında kurdukları düzen içinde yaşamaya başladılar. Bedrettin de İznik'ten kaçmış, Rumeli topraklarına geçerek oralarda fikirlerini yaymaya başlamıştı. Önce, Ege'deki hareketi kanlı biçimde bastırdı ve sonra Silistre-Deliorman çevrelerinde propagandayı sürdüren Bedrettin'i yakalatıp Serez'de idam etti.

Çok genç denilecek bir çağda, 42 yaşında iken Bursa'da öldü (1421). Bursa'da kendi yaptırdığı türbesinde gömülüdür. Osmanlı devletinin ikinci kurucusu olarak bilinir. Geride bıraktığı güzel eserlerden biri de, oğlu II. Murad'dır.

RESMİ ARKA SAYFADA

BİRİNCİ MEHMET